

У нинішніх умовах, коли ринок праці характеризується широким спектром проблем, держава фактично знімає з себе повноваження щодо захисту молодих фахівців з вищою освітою, перекладаючи відповідальність на роботодавця або навчальний заклад.

Висновки. Виходячи з досвіду сприяння працевлаштуванню випускників проаналізованих країн, в Україні слід посилити роль держави з метою покращання ситуації на ринку праці. Основні заходи мають бути спрямовані на подолання безробіття та створення робочих місць.

По-перше, відкоригувати політику в галузі працевлаштування та переглянути і доопрацювати законодавчу базу з метою повернення до системи розподілу випускників.

По-друге, розробити дієву систему економічних стимулів для заохочення роботодавців брати випускників на роботу.

По-третє, посилити вплив органів місцевої адміністрації на вирішення питань працевлаштування випускників через створення бази даних про вакантні робочі місця, створення тимчасових робочих місць, стимулювання підприємств і приватних підприємців у збільшенні чисельності молодих фахівців при формуванні кадрового потенціалу організацій.

Таким чином, при розробленні в Україні молодіжної політики зайнятості та програм підтримки молодих фахівців з вищою освітою на ринку праці доцільно імплементувати елементи досвіду Росії та Білорусі.

Література

1. Грішнова О.А. Молоді спеціалісти на ринку праці: проблеми конкурентоспроможності та працевлаштування / Грішнова О.А., Самарцева А.Є. // Зб. наукових праць «Соціально-трудові відносини: теорія та практика» — 2012. — Вип. № 1(3). — С. 28—35.

2. HeadHunter: самые востребованные специальности 2012 года. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.hh.ua>

3. Офіційний сайт Державної служби зайнятості. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua>

4. Федеральная служба государственной статистики. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gks.ru>

5. Министерство труда и социальной защиты Республики Беларусь [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mintrud.gov.by>

6. Консультант кадровика. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kadrhelp.com.ua>

Стаття надійшла до редакції 27.11.2013

УДК 331.105.441 : 330.837

Колядич О.І.,

к.е.н., доцент кафедри історії та теорії господарства

Погорелов С.Б.,

старший викладач кафедри історії та теорії господарства

ДВНЗ «Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана»

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ТЕОРІЙ У ВИЗНАЧЕННІ НОВИХ ФУНКЦІЙ ПРОФСПІЛОК

Розглянуто елементи окремих науково-теоретичних концепцій інституціональної теорії з метою визначення нових функцій апарату діяльності профспілкових організацій як суб'єкта економічних та політичних ринків та подальшої переоцінки не тільки форм і методів своєї діяльності, а й ідеології та функцій, які повинні відповідати постіндустріальній стадії його розвитку.

Рассмотрены элементы отдельных научно-теоретических концепций институциональной теории с целью определения новых функций аппарата деятельности профсоюзных организаций, как субъекта экономических и политических рынков, а также дальнейшей переоценки, не только форм и методов собственной деятельности, но и идеологии с функциями, которые должны соответствовать постиндустриальной стадии развития.

The elements of each scientific theoretical concepts of institutional theory in order to define new machine functions of trade union organizations, as a subject of political and economic markets, as well as further revaluation, not only the forms and methods of their own activities, but also with the functions of ideology, which should correspond to the post-industrial stage development.

Ключові слова. Профспілкові організації, інституціональні теорії, теорія суспільного вибору, громадський рух.

Ключевые слова. Профсоюзные организации, институциональные теории, теория общественного выбора, общественное движение.

Keywords. Trade union organizations, institutional theory, social choice theory, social movement.

Вступ. Сьогодні серед членів професійних спілок наростають наміри по виходу з їхніх рядів, що у недалекому майбутньому може викликати кризу, пов'язану з масовим припиненням профспілкового членства та загрозою руйнування самих організацій. Ситуація погіршується і тим, що відбулося зменшення обсягу фінансування профспілок, і діяльність останніх ставиться в більшу залежність від членських внесків. Падіння престижу профспілкових організацій засноване, перш за все, на самих принципах, формах і функціях їх діяльності. Саме тому актуалізується питання застосування наукових підходів до перегляду та наукової ревізії системотворчих компонентів цієї організації.

Постановка завдання. Метою статті є застосування окремих науково-теоретичних концепцій інституціональної теорії до визначення сутності функціонального апарату профспілкових організацій як суб'єкта економічних та політичних ринків.

Результати дослідження. Профспілки на сьогоднішній день зберігають потужну силу і, на відміну від ряду інших суспільних організацій, володіють достатньо розгалуженою організаційною структурою та об'єднують у своїх рядах значну частину соціуму. Дані обставини обумовлюють особливу роль цих організацій в якості своєрідних регуляторів суспільних відносин, здатних або підсилити соціальну напруженість, що може призвести при певному збігу обставин до непередбачених і небажаних наслідків, або, навпаки, послабити напруження пристрастей у суспільстві і звести негативні результати протистояння до мінімуму.

Не підлягає сумніву, що роль профспілок у регулюванні суспільних відносин буде тим значнішою, чим ефективніше, успішніше вони зможуть здійснювати своє головне призначення — захист трудових і соціально-економічних інтересів працівників, особливо в умовах соціальної напруженості. Як показує аналіз, в даний час навіть в багатьох розвинених країнах світу, і, насамперед, у Європі, набирають силу тенденції до урізування соціальних завоювань, відбувається ревізія всієї соціальної практики, що склалася після Другої світової війни. Як наслідок, сьогодні спостерігаються перші спроби налагодження тісної та продуктивної співпраці між соціальними партнерами — Business 20 и Labour 20. Принаймні, в рамках саміту «Групи двадцяти», що проходив у вересні 2013 року в Росії, було представлено ряд рекомендацій від «профспілкової двадцятки». Серед них були рекомендації щодо необхідності покласти край ухиленню від податків і виведенню прибутку; переходу до справедливого прогресивного оподаткування і проведення ефективного регулювання фінансової системи; утвердження гарантій прав трудящих і безпечної праці в глобальних ланцюжках зайнятості; щодо сприяння

створенню нових якісних робочих місць; введення планових національних показників рівня зайнятості; надання підтримки молоді в отриманні доступу на ринок праці; сприяння сталому зростанню сукупного попиту; зупинення проведення заходів жорсткої економії і скорочення державних видатків в секторах, які забезпечують соціальну підтримку; введення глобального податку на фінансові операції.

Проте, лише надання рекомендацій на високих форумах не в змозі виправити загальну пасивність профспілок у виконанні притаманних їм «класичних» функцій. В сучасних умовах економічної нестабільності від профспілок потрібна серйозна переоцінка не тільки форм і методів своєї діяльності, а й самої ідеології та функцій, цілком прийнятних для традиційного індустріального суспільства, але вже таких, що не відповідають постіндустріальній стадії його розвитку.

Зміни в економічній та соціально-політичній сферах, що відбулися в Україні в кінці ХХ — початку ХХІ століть, суттєво вплинули на структуру і зміст усього громадського руху, і, насамперед, профспілкового. З одного боку, відбулася трансформація старих профспілок, а з іншого — утворення нових; поява останніх була багато в чому обумовлена зародженням прошарку підприємців. Окрім того, профспілкова діяльність зажадала свого перетворення та приведення її у відповідність із зміненими суспільними потребами. Але здійснити перетворення цієї діяльності відповідно до її економічної ефективності та громадської доцільності як новим профспілкам, так і старим, якраз і не вдалося. Причин тому безліч, але основною з них є неспроможність таких організацій вийти на розуміння трансформації власного функціонального апарату.

Слід зауважити, що в старих профспілках, незважаючи на їх ідеологічну обмеженість і заданість, існувала широка мережа наукових установ, яка дозволяла робити певний внесок у розвиток теорії профспілкового руху. Таких установ нові профспілки сьогодні не мають, більше того, їх лідери часом не мають уявлень про закони, за якими будуються і діють громадські організації і рідко замислюються про необхідність ведення наукових розробок в галузі теорії і практики профспілкового руху.

Серед наукових теорій, які заслуговують на увагу в розумінні застосування їх методологічного потенціалу, на особливу увагу заслуговують інституціональні розробки, а саме теорія суспільного вибору.

Основою для нашого аналізу буде дослідницька програма неінституціоналізму, що склалася в 70—90-ті роки ХХ ст. Дослідницька програма неінституціоналізму модифікує класичну мікроекономічну програму, відмовляючись від деяких передумов, однак зберігаючи її базові посилки — ядро дослідницької програми (тобто передумови, відмова від яких буде вести до виходу за межі даної парадигми).

Перш за все в якості базової передумови розглянемо стабільність переваг індивіда. Основним наслідком цього буде рівноважний аналіз. Інша базова передумова — раціональність поведінки агентів. Захисний пояс — це набір передумов, зміна яких дозволяє говорити про створення модифікованої дослідницької програми.

Інституційна економіка запроваджує права власності як інструмент аналізу і відмовляється від передумов ідеальності ринку, стверджуючи, що існують трансакційні витрати. Інші передумови — повнота інформації і абсолютна раціональність для агентів, що діють на ринках, — також зазнає зміни.

Неінституціональний підхід акцентує увагу на тому факті, що результат буде залежати від моделі поведінки людини і умов, в рамках яких він функціонує (*institutions matter*). Відмова від ідеальних моделей неокласичного підходу призводить до нових рішень і результатів з урахуванням неповноти інформації, обмеженої раціональності, опортуністичної поведінки учасників.

Щодо неповноти інформації: передумова про повноту доступної інформації здається нереалістичною і помітно звужує прикладну область економічних дослі-

джен. Максимальна поінформованість економічних агентів, у тому ж рахунку членів профспілок, створює оптимальні умови для прийняття раціональних та соціально виважених рішень. Розвиток економічної науки в ХХ ст. багато в чому визначався вивченням проблем невизначеності та пов'язаних з цим проблем пошуку інформації та її подальшої обробки (праці Ф. Найта з проблем невизначеності та ризику [1], теорія очікуваної корисності Дж. фон Неймана і О. Моргенштерна [2], теорія пошуку інформації Дж. Стіглера [3] та ін.). У зв'язку із цим, на нашу думку, функціональний апарат профспілкових організацій повинен поповнитися *функцією пошуку та обробки інформації*, актуальною для забезпечення ефективного позиціонування та дії найманих працівників на ринку праці. Найголовнішою умовою прийняття задовільних рішень є якісна інформація, оскільки в іншому випадку самі профспілки, як впливові організації, будуть відзначатися опортуністичною поведінкою по відношенню до інших сторін соціального партнерства.

Поняття опортуністичної поведінки напряму пов'язане з мотивацією економічного агента, яка набуває нового значення. Якщо спочатку мотив власного інтересу трактувався виключно як «егоїзм», то в даний час від цього емоційного забарвлення теоретики постаралися звільнитися. В неоінституціоналізмі його місце в значній мірі зайняло поняття «опортуністичної поведінки», яке трактується як «надання неповної або викривленої інформації» [4, с. 689].

Врахування неповноти інформації і опортуністичної поведінки є надзвичайно важливим для розуміння політичного процесу, аналізу різних процедур здійснення вибору та прийняття політичних рішень для голосування.

Економістів, які вивчають демократичні інститути, довгий час турбував розмах індивідуального впливу на суспільні справи. Нерівність приватного характеру широко зустрічається в практиці груп «спеціальних інтересів», що поклато початок тому, що Грантом Макконеллом було названо найбільш серйозною і важкою з проблем Американської демократії. Існує можливість доступу до влади будь-якої згуртованої і рішучої групи — зазначав Макконелл, — але деякі групи використовують цю можливість з більшою ефективністю, ніж інші, більше того, деякі взагалі не здатні скористатися цією можливістю. Одним з найважливіших способів для групи використати цю можливість є лобіювання власних інтересів через обраних представників (делегатів).

На початку ХХ століття професійні лобісти здебільше діяли таємно. Сьогодні ж їх число зростає так швидко, що загальне поширення таких груп забезпечує їх видимість. В сучасних демократіях лобізм пов'язаний з уподобаннями законодавця (обраного політика). В цілому ж лобізм — це політична стратегія, спрямована на те, щоб примусити представників (політиків) змінити їхню думку — можливо, їх внутрішню впевненість, цінності чи інтереси — з приводу державної політики.

Генеруючи нові функції профспілок в сучасних умовах вбачається за необхідне запропонувати використання цими організаціями *функції лобіювання* інтересів найманих працівників. Профспілкова організація таким чином може позиціонувати себе як група «спеціальних інтересів» та конкурувати з іншими групами на економічних та політичних ринках. Партнером профспілок повинна виступати держава і всіляко сприяти реалізації їх прагнень та найважливіших функцій.

Література, в якій досліджується вплив груп спеціальних інтересів, є достатньо різноманітною. Проте, можна виокремити два основні напрями. У рамках першого лобізм розглядається як неприховане хабарництво або обмін. У рамках другого — як передача інформаційних сигналів або система поглядів. Більшість учень розглядають лобізм як прихований договірний обмін виборчими ресурсами, що зазвичай включає плату за голос.

Важливою відправною точкою стала розробка Дензо і Мангером моделі, в якій політик продає не свій голос, а законодавчу послугу, тобто своє зусилля. В обмін

законодавець отримує виплати (або електоральні ресурси), які дозволяють перемогти на наступних виборах. Головним результатом цієї моделі є припущення про обмежений вплив груп концентрованих інтересів на процес законотворчості. Окрім того, модель включає в себе і неорганізованого виборця.

Хол і Вейман так само відмовилися від договірної моделі продажу голосів. Вони оскаржили гіпотезу продажу голосів на теоретичній основі, запропонувавши натомість тезу про те, що виплати не завжди супроводжуються договором між політиком і групою інтересів. Спираючись на міркування Дензо і Мангера, вони побудували модель для реальних умов, сфокусувавши увагу на впливі виплат на участь законодавця. Висновок полягає в тому, що гроші не стимулюють угоди групи і політика. Швидше вплив грошових інтересів залежить від угоди. Відповідно з цією умовою, на гроші від Комітету політичних дій купується законодавчий «час», який впливає на участь політика у формуванні ставлення до групи, яка дотче. Це навело Холла і Веймана на висновок, що роль груп інтересів в американській демократії куди менш оптимістичніша, ніж у Дензо і Мангера.

Так чи інакше, у рамках економічної теорії лобізм розглядається з точки зору оцінки ефективності інвестицій в дану функцію. Численні приклади успішних лобістських кампаній, якщо провести їх економічний аналіз, підтверджують високу рентабельність такого роду проектів.

Існують цікаві приклади лобіювання власних інтересів підприємцями, власниками крупного капіталу, які співпадають з інтересами найманих працівників та профспілок. У 2004 році Конгрес США прийняв закон «Про створення робочих місць». Відповідно до закону американські корпорації, які ведуть бізнес за кордоном і повертають капітал у США, мають право отримати 85%-кову податкову пільгу на свої закордонні доходи, якщо вони спрямують їх на фінансування програми зі створення нових робочих місць або поліпшення праці робітників «материнської» компанії. До прийняття закону компанії з головним офісом в США і «дочірніми» підприємствами в інших країнах піддавалися подвійному оподаткуванню. В результаті лобістської кампанії, на яку в цілому було витрачено \$ 282,7 млн., податкова ставка на повернений капітал склала всього 5,25%. При цьому компанії не можуть використовувати ці кошти для підвищення зарплат своїм топ-менеджерам — в іншому випадку повернений капітал обкладається за звичайною ставкою для іноземних доходів. Уже в перший рік дії закону в США повернулося близько \$ 208 млрд. від 93 компаній. Економічний ефект для цих компаній тільки за перший рік склав \$ 62,5 млрд. Отже, дохід від репатріації капіталу у співвідношенні з інвестиціями на лобістську компанію склав 220:1 або 22 000% [5].

Подібного роду співпадання інтересів відкриває шлях до співпраці в лобіюванні взаємовигідних інтересів між різними сторонами соціально-трудова відносин і дозволяє з оптимізмом розглядати виконання функції лобіювання профспілками.

Висновки. Профспілкам сьогодні необхідно докорінно переглянути свою діяльність, насамперед, в її змістовному аспекті та у відповідності до розглянутих у статті функцій. Тільки провівши ряд змін внутрішньо-організаційного характеру виникають перспективи для розробки ефективної програми соціального захисту працівників, нової ідеології профспілкового руху, які варто пов'язати зі змінами, що відбулися в економічній і політичній сферах за останні роки. Перед профспілковими лідерами на сучасному етапі фактично постають такі завдання: знаходження нових форм залучення в членство, нових можливостей профспілок заробляння коштів для фінансування профспілкової діяльності, розвиток самої профспілкової діяльності та підняття престижу даних громадських організацій, становлення всього профспілкового руху у вигляді реальної суспільної сили, здатної стати каталізатором позитивного розвитку суспільства.

Література

1. *Найт Ф.Х.* Риск, неопределенность и прибыль. М.: Дело, 2003.
2. *Нейман Дж. фон, Моргенштерн О.* Теория игр и экономическое поведение. М., 1970.
3. *Стиглер Дж.* Экономическая теория информации // Теория фирмы / Под ред. В.М. Гальперина. СПб.: Экономическая школа, 1995.
4. *Уильямсон О.* Экономические институты капитализма: фирмы, рынки, «отношенческая контрактация». СПб.: Лениздат, 1996.
5. Raquel A., Susan S., Stephen M. Measuring Rates of Return for Lobbying Expenditures: An Empirical Analysis Under the American Jobs Creation Act. [Электронный ресурс]. URL: papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1375082_code372233.pdf?abstractid=1375082&mirid=1.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2013